

Kateřina Čanigová

Irena Kašparová: *SPOLU: Průvodce domácím vzděláváním v České republice*

Bratislava: Akamedia. 2019. 232 s.
ISBN 978-80-972769-4-2

Kniha *Spolu – Průvodce domácím vzděláváním v České republice* je knihou sociální antropoložky, která do ní vtiskla nejen praktické informace pro domácí vzdělavatele. Irena Kašparová především zasadila domácí vzdělávání jako téma do odborného kontextu a akademického diskurzu. Započala tak důležitou debatu, ve které pokračuje např. Kostecká et al. (2020)¹ ve své publikaci *Domácí vzdělávání*. Ačkoli je domácí vzdělávání malým segmentem vzdělávání, záměr právě na něj ukazuje mnohé o základních konceptech, jako jsou dětství, inkluze, exkluze, role státu aj. I přesto, že je téma domácí vzdělávání pro autorku osobní a sama v mnohém vychází ze svých vlastních zkušeností, umí si udržet odstup a text knihy tak nepůsobí jako oslava domácího vzdělávání nebo jako jeho propagace. Kniha informuje o jeho stavu v ČR a přibližuje ho způsobem, který dokáže oslovit i čtenářky a čtenáře napříč obory.

Kniha je založena jednak na etnografickém výzkumu autorky Ireny Kašparové, který sama nazývá jako „autoetnografickou koláž, zasazenou do širších souvislostí diskusí o domácím vzdělávání“. Autoetnografií doplňuje terénní výzkum z let 2011–2014.² Autorčin výzkum tak tvoří případová studie 6 rodin, s nimiž trávila čas a doprovázela je mimo jiné na přezkoušení do škol. Výzkum probíhal i u dalších 16 rodin a s kterými autorka vedla rozhovory. Kniha přímo vychází z rozhovorů s celkově 70 participanty a participantkami – rodiči, dětmi a s pedagogickým personálem, což je na standardy antropologického výzkumu velmi obsáhlá skupina.

Kniha vychází z publikovaných článků autorky, ve kterých se zaměřila na vztah mezi domácím vzděláváním a strukturální diskriminací (2015 v Kašparová 2019), na autoetnografii dětství a dospívání (2018 v Ibid.), společně se Souralovou (2014 v Ibid.) na vzdělávání romských dětí a homogenní třídy. A také z konferenčních příspěvků a textů, které se zaměřují na krizi způsobenou nedostatkem institucí pečujících o malé děti (2012 v Ibid.), na rodičovské etnoteorie a jejich vliv na vzdělávání (2014 v Ibid.) a se Souralovou (2012 v Ibid.) na segregaci ve vzdělávání. Tyto texty tvoří kostru knihy, která je jejich vyústěním a spojením témat, jimiž se Kašparová dlouhodobě zabývá.

Kniha je rozdělena do tří na sebe volně navazujících částí. V úvodu je definováno domácí vzdělávání. Autorka argumentuje, proč je potřeba jej zkoumat. Ukazuje relevanci

Sociální studia / Social Studies 1/2024. S. 93–96. ISSN 1803-6104.

¹ Irena Kašparová je v této knize autorkou kapitoly „Sklonování vybraných forem domácího vzdělávání v Česku“.

² Ještě před legálním umožněním domácího vzdělávání na 2. stupni ZŠ, které bylo schváleno až v roce 2016.

tématu domácí vzdělávání pro sociální antropologii, když píše: „Svým textem bych si přála přispět do diskuse o mnohohrstevnatosti vzdělávání; přihlásit se k tradici kulturního relativismu, toho jádra mé oblíbené vědy – sociální antropologie –, který věří, že ke stejnému cíli se dá dojít různými cestami a protežování vybraných cest a směrů je výrazem moci a potřeby ovládnutí.“ Dále zde uvádí praktická doporučení, když ukazuje, co by měl domácí vzdělavatel splnit pro to, aby se mohl stát domácím vzdělavatelem.

První část – *Domácí škola v ČR: tradice a současnost* obsahuje exkurz do tématu domácí vzdělávání v zahraničí a od roku 1989 v českém prostředí. Představuje vývoj uvažování o domácím vzdělávání společně s praktickými informacemi z autorčina terénu. Popis této geneze je podpořen texty antropologů/antropoložek a sociologů/socioložek, např. P. Bourdieu a I. Illicha. Přináší tak odborný pohled na témata jako dětství a vzdělávání. První část je zakončena praktickým návodem „Co musím udělat, aby se moje dítě mohlo vzdělávat doma?“, ve kterém autorka v 8 bodech popisuje obsah oficiální žádosti o domácí vzdělávání. Návod může sloužit jako manuál domácího vzdělavatele s konkrétními radami a tipy pro podání přihlášky k domácímu vzdělávání.

Druhá část – *Co je dobré pro koho: představy o inkluzi a exkluzi v českém školství* přináší teorie, jimiž autorka domácí vzdělávání uchopuje. Zabývá se zde inkluzí, kterou problematizuje jako nedostatečnou pro všechny děti. Věnuje se rovněž exkluzi zejména ve vztahu k masovosti a unifikaci v modernitě. Poté se zaměřuje na vývoj vnímání role dítěte a celkové pojetí dětství ve společnosti, do něž se promítají pedagogické přístupy aplikované na děti.

Autorka poukazuje na odlišné etnoteorie tří vybraných skupin, jejichž přístupy ke vzdělávání se dle ní nejvíce odlišují od hegemonního přístupu ke vzdělání. Zaměřuje se na sociálně vyloučené Romy/Romky, vietnamské migranty/migrantky a rodiny praktikující unschooling ve formě domácího vzdělávání. Se všemi těmito skupinami má autorka bohaté vlastní výzkumné zkušenosti. Zdůrazňuje proto, že „Vzdělávání a vědění není tudíž univerzální a jednou provždy dané, ale proměnlivé, situační a vždy výsledkem společenského vyjednávání.“

Dále přináší vhled do antropologie alternativního a inkluzivního vzdělávání, do antropologie dětství, detailně se věnuje vnímání dětí a přístupu k nim a jejich rolím ve společnosti a od toho odvozeným přístupům ke vzdělávání dětí. Autorka ukazuje, jak představy o dětství ovlivňují volbu vzdělávací strategie, když uvádí různé typy vnímání dětí od středověku přes novověk, modernitu až po post-modernitu. Celkem se jedná o 5 přístupů: 1. vnímání dětí jako malých dospělých, 2. vnímání dětí jako nerozvinutých dospělých, 3. vnímání skrze koncept imanentní dítě jako tabula rasa, 4. jako přirozeně rozvíjející se dítě, 5. nevědomé dítě.

Poté srovnává vnímání dětství v české socialistické společnosti vs. v současné postsocialistické, tudíž kolektivní vs. individuální. Ač je text knihy věnován domácímu vzdělávání, autorka se zabývá např. i druhou směnou žen a povahou placené práce. Domácí vzdělávání tak pokládá do širšího kontextu. Nevnímá ho odděleně, ale naopak jako integrální součást životů. Hledá a vysvětluje souvislosti, protože si je vědoma vztahovosti sociální reality, ve které nic nestojí osamoceně. Autorce se daří předat antropologické teorie a koncepty i neoborné veřejnosti s lehkostí, odborné zdroje zapojuje do textu se samozřejmostí a její styl se vyznačuje vysokou mírou čtivosti.

Třetí část – *Domácí vzdělávání v aréně soudobého školství* seznamuje čtenáře a čtenářky s tím, jak je k domácímu vzdělávání přistupováno ze strany státu. Autorka zde kriticky

nahlíží na roli vzdělávání a jeho politickou moc. Analyzuje konkrétní politické debaty ohledně domácího vzdělávání. Text je zasazen do kontextu ČR od roku 1989 až po současnost. Autorka střídá praktické kapitoly s kapitolami teoretickými. S lehkostí napojuje teorie Wagnerovy modernity na domácí vzdělávání a ukazuje vývoj debat o domácím vzdělávání a dohled skrze technologie v moderní společnosti. Autorka popisuje jednotlivé fáze modernity jasně a pochopitelně, což je potřeba náležitě ocenit. Za zmínku stojí exkurz do rodičovských etnoteorií a jejich vlivu na volbu vzdělávání, uvádí dva modely: 1. model obecného vzdělání, 2. formalizovaná a standardizovaná výuka.

Ve třetí části jsou hojně využity úryvky z konkrétních debat včetně jejich autorů, kteří stojí buďto v opozici, nebo jsou pro povolení domácího vzdělávání na druhém stupni ZŠ. V této části je uvedeno, co je potřeba splnit pro to, aby mohli být žák a žačka doma vzděláváni. Autorka sdílí tipy a triky, jak tyto podmínky splnit. Podmínky jsou děleny do 5 bodů. Autorka zde využívá úryvky z rozhovorů.

Tato poslední část je nejvíce angažovaná a kritická, autorka píše o diskriminaci v požadavcích na domácí vzdělavatele a celou část shrnuje takto: „Ukazuje se zde, že předmětem politické diskuse je především moc ovlivnit a kontrolovat to, co si budoucí občan osvojí za dovednosti a vědomosti; které vlastnosti a schopnosti považují vládní představitelé pro budoucnost národa za důležité.“ V druhé půlce této části autorka uvádí vlastními slovy vzdělavatelů realitu domácího vzdělávání. Autorka zde zprostředkovává přímý kontakt s terénem. Zde bych si dokázala představit, že by bylo dáno ještě více prostoru úryvkům z rozhovorů a jejich analýze, která skvěle doplňuje a ilustruje předešlé kapitoly. Také se nemůžu ubránit srovnání s Librovou (1994) a její publikací *Pestří a Zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. Jelikož v ní rovněž popisuje zkušenosti a motivace alternativních rodin, v tomto případě environmentálně smýšlejících.

Závěr představuje domácí vzdělavatele jako kulturní kreativce a domácí vzdělávání jako způsob standardizace odlišnosti. Kulturní kreativce definuje takto: „Roztroušení po celé České republice, prostorově osamoceni ve své snaze učit a žít jinak než jejich bezprostřední okolí, mění zákony, společenské mínění i mladé lidské generace v jejich přístupu k vědění, vzdělávání i budoucímu směřování společnosti.“

Kniha je proto perfektním příkladem aplikované práce antropoložky, která své bádání a vědomosti nereprodukuje pouze pro akademické prostředí, naopak je představuje velmi lákavým způsobem i širší veřejnosti. Je zde potřeba zdůraznit, že kniha si zaslouží své místo rovněž ve vědecké literatuře. Má mnohé co říct akademikům/akademičkám, odborníkům/odbornicím na vzdělávání, ale i studentům/studentkám, pro které mohou být jednotlivé kapitoly jako: „Co je dobré pro koho: představy o inkluzi a exkluzi v českém školství“, „Inkluze jako integrace nebo uniformita“ či „Vzdělání jako nástroj moci a kontroly: proč selhávaly politické debaty o legalizaci domácího vzdělávání na druhém stupni základní školy“ učebnicí nebo alespoň příručkou pro pochopení inkluzivního vzdělávání, vzdělávání obecně, dětství a vztahu mezi dětstvím a vzděláváním.

V neposlední řadě je potřeba vyzdvihnout grafickou stránku knihy zpracovanou Vojtěchem Kollertem, která rozhodně vyniká svou kvalitou. Vzhledu knihy dominuje žlutá barva a fotografie autorčiných dětí, ty jsou doplněny ikonickými kresbami dcer autorky. Grafika knihy tak podporuje a dolaďuje autoetnografický přístup a je nejen originální, ale

velmi osobní. Obálka je skládaná, na stranách obálky se nachází z vnitřní strany skvěle zpracovaný tematický rejstřík nejpodstatnějších pojmů s odkazem na strany, na kterých je lze nalézt. Na volné rozložitelné straně pak lze nalézt jmenný rejstřík. Oba rejstříky dopomáhají k orientaci v textu a jsou tak vítaným prvkem. Kniha je doplněna doprovodnými ilustracemi a fotkami pracovních listů, na kterých je ve formálnější formě ukázáno/vysvětleno dané téma. Pracovní listy hravě, ale vhodně zvýrazňují informace z textu a pomáhají v lepší orientaci mezi odbornými termíny.

Kniha má svůj facebookový profil,³ na kterém lze nalézt zákulisní informace o vzniku knihy a o sbírání finančních prostředků na portálu Hithit, její propagaci krátce po vydání v rozhovorech, podcastech, vyžádaných přednáškách, např. na TED Talks. Příspěvky reagují rovněž na situaci z roku 2020, kdy si na čas domácí vzdělávání vyzkoušeli všichni rodiče. Profil tak slouží jako online záznam o genezi uvažování o knize a celkově o roli domácího vzdělávání ve společnosti.

Je vhodné podotknout, že kniha vznikla ještě před koronavirovou pandemií, avšak období koronavirové epidemie, a tudíž domácího vzdělávání platícího plošně pro všechny je nečekaným přispěním do debat ohledně legalizace domácího vzdělávání na všech stupních. To, co bylo pro politiky citované v knize nepřekonatelným problémem, nemožnost dohlížet nad žáky v budovách škol, se stalo denní realitou po takřka dva roky pro všechny žáky a žákyň. Všichni rodiče i žáci a žáčky tak měli možnost vyzkoušet si, jaké to je být doma vzdělávání. Je proto nasnadě si klást otázky: Byla legalizace domácího vzdělávání na druhém stupni opravdu takový problém, jak jej rámovali politici a političky? Opravdu tato krátkodobá ztráta kontroly uškodila naší společnosti?

Závěrem dodám, že kniha se zabývá jak makroúrovni a rolí státu, tak mikroperspektivou a tím, jak samotní domácí vzdělavatelé a vzdělavatelky definují domácí vzdělávání. Proto tuto recenzi ukončím autorčinými vlastními slovy: „Domácí škola je pro každé dítě, ale ne pro každého rodiče.“

Literatura

- KOSTELECKÁ, Yvona, Andrea BELÁŇOVÁ, David HÁNA, Irena KAŠPAROVÁ, Jakub PIVARČ a Zuzana SVOBODOVÁ. 2020. *Domácí vzdělávání*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
- LIBROVÁ, Hana. 1994. *Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. Brno: Veronika, Hnutí Duha.

³ Facebook Kniha Spolu, dostupný na adrese <https://www.facebook.com/domacivzdelavanikniha>